

pium, vel rationem dicendi, quia intelligere non supponitur in Patre solum materialiter, et identice ad modum aliorum attributorum, sed formaliter, quatenus constituit Patrem in perfectissimo gradu intellectuali, ac proinde fecundissimo cum omni perfectione.

15. *Conclusio intenta.* — Concludo igitur, Verbum divinum procedere per actum intelligendi, ut talis est, et Spiritum sanctum similiter per actum amandi, quæ est sententia D. Thomæ, dicta quæst. 27, artic. 5, et quæst. 34 ac 36, et aliorum, quos retuli præcedenti capite et in sequenti alios referam. Et late a nobis est explicanda in lib. 9 et 11, ubi de Personis productis in particulari agemus. Nunc satis probatur ex dictis, quia Pater producit Verbum suum dicendo, ut supra probatum est, sed non dicit, nisi intelligendo, non solum materialiter, sed etiam formaliter, quia ratio dicendi est ipsa intelligentia, ut probatum etiam est, ergo Verbum divinum procedit per actum intelligendi, ut talis est. Quæ ratio cum proportione facile potest ad amorem applicari. Item, Pater producit substantiale Verbum, quatenus intellectualis per essentiam, et summe perfectius in gradu intellectuali, ergo producit, ut per se, et essentialiter, ac substantialiter intelligens, ergo producit per ipsum intelligere, ut tale est. Denique, inde probamus cum D. Thoma processiones tantum duas esse, quia tantum sunt duo actus immanentes in re intellectuali. At hæc ratio parum valeret, nisi actus ipsi intelligendi, et amandi per se concurrerent ad productiones, quia si tantum concomitanter, vel etiam antecederent præsupponerentur, possent ad tres, vel quatuor processiones supponi, vel illas comitari, sicut bonitas Dei, vel justitia, licet sit una, admittit plures processiones. Est ergo formalis illa locutio, ut in sequentibus capitibus magis declarabimus, expediemusque difficultates circa hoc occurrentes.

CAPUT VII.

PER QUOS ACTUS INTELLIGENDI, ET AMANDI PRODUCANTUR IN DEO PERSONÆ PROCEDENTES.

1. *Ratio dubitandi.* — Ex dictis omnibus, non solum expedita non est difficultas, et ratio, quæ Durandum, et Scotum movit, verum potius est magis confirmata et aucta. Nam si discursus facti validi sunt, probant secundam personam Trinitatis, quæ est prima procedens produci per ipsum intelligere essentielle, nam

hoc est, quod constituit intellectum Paternum in actu perfecto, sed illud intelligere est in aliis personis, ergo aliæ etiam producent Verbum. Eademque ratio est de amore servata proportione, et ideo non amplius hoc repetemus, sed de processione intellectus loquemur, nam ex illa facile est doctrinam ad voluntatem applicare. Ad solvendam ergo hanc difficultatem, hoc loco inquirimus, quis sit actus intellectus, per quem prima Persona secundam producit.

2. *Opinio Henrici.* — Potest autem imprimis referri opinio Henrici, quodl. 6, et in Summa, art. 54, quam Scotus locis citatis capite præcedenti late refert, et impugnat, nos autem brevissime illam expediemus, quia parum habet utilitatis, vel probabilitatis. Ait ergo in summa Henricus, personas divinas produci per intelligere, et amare notionale, et non per essentielle. Quod dictum est proprium Henrici, ut videbimus, tamen modus explicandi illud singularis est. Distinguit enim in nostro intellectu, et voluntate duplices operationes, quasdam per modum simplicium passionum, alias per modum productionum. Item quasdam vocat tantum directas, alias reflexas, denique quasdam remissas, et quasi imperfectas, alias vero ferventes, et perfectas, et per proportionem ad has operationes, distinguit in Patre æterno duplex intelligere, aliud simplex, et quasi passivum, per quod non producit, et hoc dicit esse intelligere essenziale, aliud vero quasi reflexum, per quod producit, quod vocat notionale, et cum eadem proportione de voluntate loquitur.

3. *Refellitur.* — Sed hæc et falsa sunt, et inutilia ad expediendam difficultatem. Primum patet, quia in nobis nullum est intelligere ita passivum, ut non includat productionem: unde nullum etiam est adeo imperfectum, vel remissum, quod non includat proportionatum verbum. Deinde in Deo nullum est imperfectum intelligere, neque remissus amor, neque etiam est actus intelligendi, qui eminentissimo modo non sit directus, et reflexus, quamvis sit simplicissimus. Unde ipsum intelligere essenziale omnem illam perfectionem intellectionis habet, quam ipse Henricus tribuit notionali, quia et est perfecta comprehensio, et exacta manifestatio objecti cogniti. Et similiter essentialis amor tam fervens est, quam potest fingi notionalis, ergo ex his proprietatibus, et perfectionibus non potest reddi ratio, cur unum sit productivum, et non aliud. Adde in Filio non solum inveniri intelligere simplex,

vel directum, sed etiam exactissime representans, et cum infinita reflexione, quæ ad perfectionem spectare possit, et similiter Spiritus sanctus non remisse amat, sed ardentem, non minus, quam Pater, vel Filius, ergo distinctiones illæ non solum fictæ sunt, sed etiam nihil deserviunt ad difficultatem expediendam.

4. *Alia opinio de intellectione essentiali, et notionali.* — Alii aliter distinguunt secundum rationem in DEO duplex intelligere: unum essentielle, et aliud notionale. Essentiale dicitur esse omnino absolutum et commune tribus personis. Notionale proprium Patris, unde per illud producit Filium, non autem per intelligere essenziale. Atque ita expedit hæc opinio difficultatem supra tactam ex Durando. Et hoc ipsum est fundamentum hujus sententiæ, quia processio divina est per actum intelligendi, ut probatum est contra Durandum et Scotum, et non est per actum intelligendi essentielle, ut probat ratio Durandi, quia ille est communis omnibus personis, ergo per actum intelligendi notionalem, ergo necesse est, hunc duplicem actum saltem ratione distingui. Hanc opinionem tanquam Thomistarum refert, et impugnat late Torres, 1 part., quæst. 27, art. 5, in 2 part. disputationis, et ante impugnavit Aureolus, in 1, distinct. 23, agens specialiter de dilectione, putavitque impugnare D. Thomam eo quod aliquando D. Thomas dixerit, amorem dici in Deo et essentialiter et notionaliter, seu personaliter ut patet, 1 part., quæst. 37, art. 1, sed immerito illam opinionem tribuit D. Thomæ qui in sensu longe diverso de amore essentiali, et notionali locutus est, ut videbimus.

5. *Non esse duos actus ratione distinctos.* — Dico ergo primo, in Deo non esse duos actus intelligendi et amandi ratione distinctos in propriis rationibus talium actuum. Ita sentiunt Aureolus et Torres, locis citatis, et consentit Capreolus respondens Aureolo, in distinct. 32, quæst. 1, art. 1, et Cajetanus, 1 part., quæst. 37, art. 1 et 2, et idem sentit D. Thomas, ibi et clarius art. 2, ad 1, dum ait, esse sapientem, vel intelligentem, tantum dici de Deo essentialiter. Et probatur primo ratione. Quia, vel illi duo actus intelligendi distinguuntur tanquam omnino condistincti mutuo, secundum rationem, vel tanquam includens et inclusum (non enim potest alius modus excogitari) neuter autem illorum modorum verus est, ergo. Probatur minor, quoad priorem partem, nempe illos duos actus non posse ita condistincti secundum duos conceptus, ut neuter in alio includatur. Quia in Deo non est ille modo duplex intellec-

tus, vel duplex voluntas, neque in tali sensu potest distingui unus intellectus essentialis et alter notionalis, ergo nec duplex intelligere. Antecedens certissimum est: alias omnia attributa possent alio modo multiplicari, ita ut duplex esset justitia, duplex bonitas, etc. Imo et duplex essentia, quæ sunt plane absurda, et tamen aperte sequuntur a paritate rationis. Consequentia autem probatur. Primo, quia in Deo non tam reperitur intellectus, quam intelligere, eo quod in Deo non sit potentia passiva, sed purissimus actus.

6. Secundo, quia eo modo, quo ratione distinguimus intellectum divinum ab actu intelligendi, non magis potest multiplicari (etiam secundum rationem) actus, quam intellectus, quia unus actus perfectus est adæquatus intellectui divino, comprehendit enim totum objectum ejus. Unde, si aliquando distinguunt theologi in Deo plures actus, vel scientias ratione distinctas, illud est secundum conceptus inadæquatos ejusdem actus in ordine ad diversa objecta secundaria, et quasi partialia, ideoque illa distinctio rationis in ipso intelligere essentiali, ut sic, cogitatur. Tamen loquendo de intelligere adæquato divinæ virtuti intelligendi, illud non potest esse nisi unum etiam secundum rationem, quia unius virtutis unus est tantum adæquatus actus, et quidquid additur, et superfluum est, et intelligi non potest, ut sumitur etiam ex D. Thoma, quæst. 27, art. 5, intelligere autem essenziale, de quo loquimur, est adæquatus actus divini intellectus: ergo præter illum non potest cogitari aliud intelligere ab eo condistinctum secundum rationem.

7. Tertio, quia ab intelligere essentiali nihil potest illo modo distingui, nisi forte relatio aliqua, quia illud intelligere est ipsum esse absolutum Dei, et ab absoluto nihil distinguitur illo modo, id est, tanquam proprium a communi, nisi relativum: sed relatio, ut sic, non potest habere rationem actus intelligendi, ut per se notum videtur, quia nec Pater formaliter intelligit per suam paternitatem, neque etiam per filiationem, alias esset sapiens et intelligens formaliter per verbum a se productum ut sic, quod est absurdum, et late impugnatur ab Augustino 7, de Trinitate, cap. 3, et lib. 15, cap. 7. Ac denique omne intelligere est ad modum actus vitalis: relatio autem, ut sic, non habet rationem vitalis actus, sed solum est terminus divinæ naturæ in ratione subsistendi: ergo nullo modo possunt illi duo actus intelligendi ita mutuo præscindi secundum rationem.

8. Venio ad illud membrum de distinctione illorum actuum per modum includentis et inclusi, sic enim aliqui distinguunt duplex intelligere, essenziale et notionale, ita nimirum, ut intelligere essenziale includatur in notionali, non autem e converso, nam ac ratione essenziale commune est, non vero notionale: verumtamen hoc ipsum dupliciter intelligi potest. Primo, ut intelligere notionale ultra essenziale addat aliquid formaliter pertinens ad rationem actus intelligendi et sub illa quasi contrahat illum ad esse talis actus, sicut paternitas, verbi gratia, intelligitur addere aliquid supra rationem personæ, ut sic. Et hunc sensum censeo falsum: nam rationes proxime factæ æque contra illum procedunt. Quia neque intellectus divinus est illo modo duplex, neque in ratione intellectus est amplius determinabilis, neque relatio ut sic, potest addere hujusmodi determinationem rei absolutæ secundum propriam rationem absolutam. Relatio enim non determinat essentiam, ut in latitudine essentiæ sit talis, ex se enim talis est ultimate: ita vero se habet intelligere divinum, et essenziale in ratione actus intelligendi. Præterea, omnis actus intelligendi secundum ultimam rationem, seu determinationem suam attingit objectum, et repræsentat illud, et est actus vitæ. At relatio non addit actui intelligendi essentiali habitudinem ad novum objectum, nec perficit habitudinem, quam ille actus ex se habet ad sua objecta, nec addit illi repræsentationem aliquam, nec modum aliquem vitalem. Ergo non potest cogitari intelligere notionale, illo modo ratione distinctum ab essentiali.

9. Alio tandem modo cogitari potest distinctio rationis in ipso intelligere divino per additionem alicujus conditionis personalis, seu relativæ, quæ necessaria sit, non quidem per se, ac formaliter ad intelligendum, sed ad producendum. Et hic sensus in re ipsa continet veritatem: per illum autem dicendi modum non recte explicatur. Tum quia hæc vox, *intelligere*, non significat, nec connotat illam conditionem, ut D. Thomas voluit, loco citato. Tum etiam, quia illud satis non est, ut dicatur esse duplex intelligere, sed unum, et idem, ut conjunctum cum tali conditione, vel non conjunctum. Sicut essentia divina considerari potest præcise, ac secundum se, et prout est in Patre, et non propterea distinguitur ratione, ut duplex essentia. Quis enim unquam dixit in Patre, et Filio esse duas essentias ratione distinctas, eo quod in Patre est essentia ex se, in Filio vero per generationem? Nullus sane

ac merito, quia illi modi habendi essentiam non pertinent ad essentiam, ut sic, sed ad constitutionem personæ, sic ergo habere intelligere essenziale a se, vel per generalem a Patre, non multiplicat ipse *intelligere*, etiam secundum rationem, quia illi duo modi habendi actum intelligendi non pertinent formaliter ad ipsum intelligere, sed ad originem, seu ad personalem modum habendi illud.

10. *Intelligere notionale quid sit.* — Dico igitur secundo, tantum esse unum intelligere in Patre, et in omnibus personis, diverso tamen modo, ut ita loquamur. Nam in Patre est ante omnem productionem, ut propterea vere dicatur Pater habere illud a se: in Filio autem est communicatum a Patre, ut sæpe ipse docuit Joannes, 5, 7 et 17, quod Patres interpretantur, communicatum illi esse per æternam sui productionem. Atque ita hæc assertio ex superioribus satis probata est. Nam si in Trinitate non est duplex intelligere, necesse est, esse unum. Quod autem in Personis distinctis sit etiam illis distinctis modis, ex ipso met mysterio satis constat, et ex Scriptura. Estque necessarium ad solvendam difficultatem in principio positam.

11. *Cur Pater per illud producat.* — Dico ergo tertio. Pater æternus producit Filium præter illudmet intelligere, quod commune est omnibus personis, quatenus illud a se habet, et non per generationem, hoc enim est satis, ut Pater per illud intelligere producat, et non Filius, nec Spiritus sanctus. Quia cum Pater illud habeat a se, et ante omnem productionem, recte potest communicare illud alteri personæ: communicat autem ex virtute, et fecunditate ipsiusmet actus intelligendi. Sicut D. Thomas alias docuit, essentiam, hoc solo, quod est in Patre absque generatione, esse posse virtutem ad generandum, quia in illo intelligitur esse quasi fecunda, quia illa persona nondum prodiit in actum generationis: in Filio autem, et Spiritu sancto jam non habet intellectus illam veluti virtutem, quia jam habuit actum sibi adæquatum, qui multiplicari non potest, ut dicemus in sequentibus. Et ita facile respondetur in forma ad difficultatem propositam. Cum enim infertur, si una persona intelligendo generat, omnes generare, quia omnes intelligunt, negatur illatio, quia non omnes intelligunt a se, sed aliquæ per intelligere communicatum ab alia persona, ut autem persona generet, non satis est, quod intelligat, sed necesse est, ut a se habeat actum intelligendi. Ac propterea illudmet intel-

ligere non habet omnia requisita ad productionem, nisi sit in persona, quæ sit prior origine, quam persona genita.

12. Atque hoc modo et cum eadem proportionem philosophandum est de amore, seu dilectione, quantum ad rem spectat. Quoad voces autem assignatur aliqua differentia a D. Thoma in illa, quæst. 37, art. 1. Nam in intellectu sunt nomina, seu verba distincta, imposita ad significandum vel actum intelligendi, ut sic, scilicet, *intelligere*, vel actum producendi per intellectum, scilicet, dicere, vel terminum illius productionis, scilicet, *verbum*. In voluntate autem, ob penuriam nominum, solemus eadem voce significare actum amandi, productionem et terminum, scilicet nomine *amoris*, vel *dilectionis*. Et hoc modo dixit D. Thomas ibi *amorem* et essentialiter, et notionaliter sumi, non quia sint actus amandi distincti, unus essentialis, et alter notionalis (hæc enim distinctio nunquam apud ipsum reperitur): sed quia ipse Spiritus sanctus vocatur amor et productio ejus vocatur dilectio. Proprie tamen amor essentialis est et communis, et per illum producunt Pater et Filius Spiritum sanctum, quatenus illum amorem habent absque emanatione voluntatis, vel a se, ut Pater, vel per generationem, ut Filius: et ideo licet ipsi per illum amorem producant, Spiritus sanctus nihilominus amando eodem amore nihil ad intra producit, quia jam supponit productionem amoris.

CAPUT VIII.

SIT-NE ACTUS INTELLIGENDI ET AMANDI PRINCIPIUM QUO PRODUCENDI, VEL IPSA PRODUCTIO.

1. *Prima opinio.* — Hæc erat alia difficultas et interrogatio a Durando proposita, cui breviter in hoc capite satisfaciendum et respondendum est. Duas enim in hoc puncto sententias invenio. Prior est, actum intelligendi vel amandi non posse esse principium quod productionis, sed productionem ipsam. Ita tenet Torres, dicto art. 5, p. 2 disputationis, quem sequuntur aliqui moderni. Primo, quia D. Augustinus, lib. 15, de Trinit., cap. 7 et 10, dicit verbum procedere ex memoria fecunda, memoria autem solum dicit intellectum constitutum in actu primo, ergo ille, ut sic, est proximum principium, ergo non quatenus est jam constitutus in actu secundo, per ipsum intelligere. Secundo nam philosophamur de productione divina per comparisonem ad nostras productiones, sed in nobis principium produ-

cendi verbum non est intellectio, sed species, seu actus primus, ergo et in Patre. Tertio, quia alias post actum intelligendi paternum intelligendus esset alius, qui esset per modum actionis, seu productionis, cujus principium esset actus intelligendi, hoc autem esse non potest, ergo. Sequela patet, quia inter principium agendi et terminum mediat actio. Minor patet, quia vel illa actio est intellectio, vel non. Primum dici non potest, alias intellectio esset principium intellectionis, et sic vel esset duplex intellectio, vel esset principium sui ipsius. Si vero secundum dicatur, sequitur, non produci verbum per actionem, quæ sit intellectio.

2. *Alter opinio Henrici.* — Contrariam sententiam docuit Henricus, quodlib. 6, quæst. 1. Cujus opinio quoad hanc partem mihi maxime placet. Censeo itaque optime dici, ipsum actum intelligendi paternum esse proximam rationem et quasi virtutem, per quam Pater communicat Filio suo essentiam. Et idem dico de actu amandi in Patre et Filio per comparisonem ad Spiritum sanctum. Quod probo primo supponendo essentiam divinam (ut D. Thomas vult) esse potentiam generandi, quatenus est in patre. Quod ex sententia communi ita est intelligendum, ut essentia, quatenus essentia, sit radicale principium et quatenus intellectus, sit principium proximum. Hinc ergo argumentor. Nam intellectus divinus per se ipsum et essentialiter est actus ultimus intelligendi, ita ut in Deo non tam sit intellectus, quam ipsum intelligere, quia intellectus dicit potentiam, intelligere autem dicit actum: ergo si intellectus est principium proximum a fortiori ipsum intelligere.

3. *Ad argumentum primæ opinionis.* — Secundo declaratur ex differentia supra insinuata inter Verbum divinum et humanum, quod humanum ad hoc producitur, ut constituat producentem in actu secundo intelligendi: Verbum autem divinum non producitur, ut constituat Patrem intelligentem, ut recte probat Augustinus loco de Trinitate proxime citato. Quia Pater non producit ex indigentia, sed ex abundantia et fecunditate, nec recipit aliquid a Filio. Hinc ergo est, ut principium quo Verbi humani sit actus primus, scilicet, species, respectu autem Verbi divini sit ipsemet actus intelligendi. Nam ut recte Augustinus supra concludit: *Verbum Dei est sapientia genita ex sapientia generante*, ita ut illa abstracta pro concretis, seu personis sumantur. Ergo Pater, quatenus infinite sapiens producit Verbum eadem infinita sapientia sapiens: ergo ipsamet

sapientia Dei, quæ nihil aliud est, quod actus intelligendi ejus, est proxima ratio illius communicationis. Tertio denique quia non potest recte intelligi (maxime juxta opinionem eorumdem Thomistarum) actum intelligendi esse per modum actionis, ergo debet intelligi per modum principii, quia non potest cogitari tertium membrum, ut recte colligit Durandus. Antecedens declarabitur melius et probabitur respondendo ad argumenta.

4. Ad primum ergo ex Augustino imprimis respondeo, ibi magis loqui de intellectu humano, quam de divino. Et quamvis declaret virtutem Patris ad generandum per analogiam ad memoriam hominis fecundam, non est necesse, ut comparatio teneat in omnibus et in his præsertim, quæ involunt imperfectionem, hujusmodi autem est, quod memoria humana intelligatur fecunda, quatenus est in actu primo, et non quatenus jam est in actu secundo. Unde dico ulterius, intellectum, seu memoriam æterni Patris, etiam prout a nobis concipitur in actu primo esse fecundam: non tamen uno solo modo, sed quodammodo duobus. Nam primo est fecunda ad actum intelligendi quasi producendum, (ut loquitur Scotus) quia ut supra dixi, illum non realiter producit, sed a nobis concipitur, ac si produceret. Eadem vero memoria jam formata illo actu adhuc est fecunda, ut sit principium, quo realiter producitur verbum, quia, ut sæpe dixi, illud verbum non producitur ad intelligendum, sed ex intelligentia (ut sic dicam). Unde jam patet responsio ad 2. In hoc enim non est servanda similitudo inter productionem verbi humani, et divina, propter rationem dictam.

5. *Processio ad intra non est actio.* — Ad tertium, primo assero, in his productionibus divinis non intervenire veras et proprias actiones, ut recte sentit D. Thomas, 1 part., quæst. 41, art. 1, ad argumenta, et infra ex proposito declarabitur. Quia actio in suo conceptu et ratione formali includit imperfectionem et rationem dependentiæ, ut ex Metaphysica etiam suppono, et ita non potest attribui cum proprietate divinis personis. Ex quo facile respondetur ad argumentum, negando sequentem: nam cum producitur Verbum divinum, verbi gratia, non mediat actio inter proximum principium quo et terminum, et ideo cum dicitur Verbum illud procedere per intellectum necessario videtur intelligendum tanquam per principium quo. In hoc autem comparatur et assimilatur verbo humano, quod sicut inter actionem intelligendi et verbum hominis nihil

mediat, ita neque inter actum intelligendi æterni Patris, et Verbum divinum, et quoad hoc dici potest ille actus intelligendi, se habere ad modum actionis. Sicut Thomistæ aiunt, volitionem creandi Dei, esse ipsam actionem creandi, quia non putant aliam actionem creandi mediate inter terminum et illam volitionem.

6. Adde vero ulterius, si præter illum actum intelligendi, aliquid potest a nobis intelligi per modum actionis ad intra solum esse illam, quam theologi vocant originem activam, ut est respectu Filii generatio, de qua, quid formaliter et realiter sit, infra dicturi sumus. Idem tamen auctores, cum quibus disputamus, fatentur, illam originem solum esse posse relationem personæ producentis, vel, ut alii volunt, relationem personæ productæ, quatenus intelligitur ut fluens a producente, quidquid autem horum dicatur, constat actum intelligendi non esse ipsam originem activam, quod et adversarii fatentur, et ex dictis ostendi potest, quia actus intelligendi non est relatio, nec in fieri, nec in facto esse, ergo actus intelligendi non est ipsa productio, vel actio, qualis in Deo cogitari potest, est ergo principium quotalis productionis.

CAPUT IX.

IN DEO TANTUM ESSE DUAS PROCESSIONES REALES.

1. Hæc veritas necessario præmittenda est ad concludendum numerum Personarum. Igitur in Deo esse duas reales processiones de Fide, est ex locis Joannis supra citatis, cap. 8 et 15, ubi et Filius a Patre, et Spiritus sanctus a Patre et Filio procedere dicitur. Quod etiam definitur in symbolo Nyceno, et Athanasii: constat autem distinctarum personarum distinctas esse processiones. Item una processio est ab una sola persona, altera est a duobus: ergo necesse est, ut inter se sint aliquo modo distinctæ. Denique, una est per intellectum; altera per voluntatem. Ostendimus enim processio in Deo esse per actum immanentem naturæ intellectualis, in qua natura duplex est hujusmodi actus, non est autem major ratio propter quam sit in Deo processio secundum unum actum potius, quam secundum alium, ergo est processio secundum utrumque: sunt ergo duæ processiones. Atque ita ex his facultatibus distinguit illas D. Thomas, quæst. 27, art. 5, Henricus, quodlib. 6, quæst. 1, et in summa, art. 37, q. 7, et Adamus in 4, dist. 6, quæst. 1, et ibi alii theologi.

2. Ut autem hæc veritas magis explicetur, occurrit difficultas, quia intellectus, et voluntas in Deo non distinguuntur in re, sed ratione tantum, ergo neque actus intelligendi, et amandi, ergo inde non potest colligi major distinctio processionum quam rationis. Probatur consequentia, quia non est necessaria major distinctio inter terminos, quam inter potentias, vel actus: Neque videtur possibile, quod res aliqua per intellectum divinum producat, quæ non producat per voluntatem, cum in re idem actu sint, licet virtute distinguantur. Ergo idem dicendum est de processione, et de re producta.

3. *Quo sensu processiones sint duæ.* — Ad hanc ergo difficultatem explicandam advertendum est, dupliciter posse distingui has processiones, primo formaliter, seu quasi specificè in ratione processionum, secundo realiter, et uterque modus distinctionis, absolute loquendo de processionibus verus est, et certus. Prior pars de distinctione formali patet, quia processiones istæ in sua formalitate ita distinguuntur, ut una sit vera, et propria generatio, scilicet processio Filii: alia vero nullo modo sit generatio. Quod est certum de Fide, ut infra constabit, tractando de personis in particulari: ergo distinguuntur illæ processiones formaliter. Advertit autem et bene (mea sententia) Cajetanus, 1. p., quæst. 27, art. 1, has processiones sub hac ratione non ita esse primo diversas, seu distingui se totis (ut alias loquuntur Scotus, Durandus et Gabriel, in 4, dist. 13), quin habeant inter se aliquam convenientiam realem: addo etiam, et univocam. Conveniunt enim in communi ratione processionis realis ita perfectæ, ut nullam includant imperfectionem. Habet autem illa ratio communis ad modum transcendentis, sicut supra dixi de communi ratione personæ. Altera vero pars de distinctione reali constat ex distinctione terminorum, nam personæ procedentes per has processiones sunt realiter distinctæ secundum fidem, ut infra ex professo ostendemus: processiones autem, quæ tendunt ad terminos realiter distinctos inter se, etiam distingui necesse est.

4. Est autem ulterius advertendum, singulas processiones distingui a theologis in activas et passivas, unde comparari possunt, quoad hanc distinctionem, vel processiones activæ inter se, ut generatio et spiratio, vel processiones passivæ inter se, ut generari et spirari, vel activa ad passivam sibi respondentem, ut generare ad generari. Quod ergo in præsentem cer-

tum esse asserimus, solum est, processiones passivas inter se realiter distingui, quia hoc est necessarium ad distinctionem personarum. An vero inde sequatur realis distinctio inter productiones activas, vel sufficiat eminentes et virtualis, dicemus infra tractando de originibus, quia ad fundandum mysterium fidei non est necessarium, et multa necesse est prius disputare. Et idem dico de altera quæstione, quomodo inter se distinguantur processio activa et passiva. Præterea, inquiri potest, unde sumenda sit distinctio realis inter has processiones passivas, sed de hoc etiam infra dicendum est, tractando de distinctione personarum et præsertim Spiritus sancti a Filio. Nunc vero suppono, sumendam esse ex distinctione, seu oppositione originis, sine qua non potest esse aliqua realis distinctio intra Deum, ut postea videbimus.

5. *Solvitur difficultas.* — Ex his igitur dicendum est ad difficultatem propositam, quamvis actus intellectus et voluntatis Dei non habeant in re actualem distinctionem, sufficere eminentem et virtualement, ut una persona procedat per actum intellectus et non per actum voluntatis. Quod quidem est de fide certum, ut nunc supponimus ex dictis in superioribus capitibus et tractabitur latius lib. 8 et 9, ubi de verbo divino et Spiritu sancto disseremus. Ratione autem vix potest declarari, nedum ratione: satis vero nobis est, ostendere non repugnare. Quia licet omnia Dei attributa sint una simplicissima perfectio, vere ac formaliter continent, quidquid perfectionis in eis excogitari potest absque imperfectione. Sic ergo est in Deo tota perfectio intelligendi, ut non minus habeat suum proprium et adæquatum terminum per ipsam productum, quam si esset in re distincta a quacumque alia perfectione. Sic ergo dari potest, et datur in Deo quædam processio, quæ solum est per intellectum. Atque hinc ulterius sequitur, ut illam et persona, quæ procedit per intellectum, possit producere per voluntatem. Ex quo tandem fit, ut processio passiva per voluntatem sit realiter distincta a processione per intellectum, quia habet cum illa oppositionem originis.

6. *Processiones non esse plures quam duas.* — Secundo dicendum est, has processiones non esse plures, quam duas: quod etiam est de fide ex eisdem testimoniis, ex quibus credimus, solum esse in Deo duas personas procedentes. Ratio vero optima redditur a D. Thoma, quia hæc processiones sunt per actus proprios intellectualis naturæ in natura autem intellec-